

УДК 351

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2\(39\)-4](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2024-2(39)-4)

Литвин Микола Сергійович,

аспірант, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, <https://orcid.org/0009-0009-4277-6628>

Lytvyn Mykola Serhiiovych,

Postgraduate Student at the Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, 2, Frometivska Str., <https://orcid.org/0009-0009-4277-6628>

СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Анотація. Мета роботи. Наукове обґрунтування сутності та змісту механізмів публічного управління та інструментів підвищення рівня економічної безпеки регіону.

Методологія. Методологічну основу складають праці вчених у галузі економічної безпеки, регіональної економіки, а також положення класичної та неокласичної економічної теорії, теорії складності, системно-самоорганізаційної теорії, еволюційної та інституційної теорій. У процесі дослідження застосовувалися різні методи наукового пізнання: діалектичний, системний, індикативний та синергетичний підходи, аналіз та синтез, виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

Наукова новизна. Удосконалено системно-самоорганізаційний підхід як методологічна основа формування механізмів публічного управління забезпеченням економічної безпеки регіону, що дозволяє якісно та безпечно розвиватися соціально-економічній системі регіону за рахунок існуючих внутрішніх особливостей економічної системи та способу взаємодії із зовнішнім середовищем, та враховує дію двох типів механізмів: само організаційного (проявляється як певний ефект локальних взаємодій між елементами системи, без будь-яких управляючих команд) та організаційного (якісні зміни є результатом впливу навколишнього середовища на керуючий центр).

Висновки. Системно-самоорганізаційний підхід виступає як методологічна основа формування механізму забезпечення економічної безпеки регіону, що дозволяє якісно та безпечно розвиватися соціально-економічній системі регіону за рахунок існуючих внутрішніх особливостей економічної системи та способу взаємодії із зовнішнім середовищем.

Ключові слова: механізми публічного управління, інструменти, підвищення рівня економічної безпеки регіону.

THE ESSENCE OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS AND TOOLS FOR INCREASING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

Abstract. The purpose of the work. Scientific substantiation of the essence and content of public management mechanisms and tools for increasing the level of economic security of the region.

Methodology. The methodological basis consists of the works of scientists in the field of economic security, regional economy, as well as the provisions of classical and neoclassical economic theory, complexity theory, system-self-organization theory, evolutionary and institutional theories. In the research process, various methods of scientific knowledge were used: dialectical, systemic, indicative and synergistic approaches, analysis and synthesis, identification of cause and effect relationships.

Scientific novelty. The system-self-organizational approach has been improved as a methodological basis for the formation of public management mechanisms to ensure the economic security of the region, which allows the socio-economic system of the region to develop qualitatively and safely due to the existing internal features of the economic system and the way of interaction with the external environment, and takes into account the effect of two types of mechanisms: self organizational (manifests as a certain effect of local interactions between system elements, without any control teams) and organizational (qualitative changes are the result of the influence of the environment on the control center).

Conclusions. The system-self-organizational approach acts as a methodological basis for the formation of the mechanism for ensuring the economic security of the region, which allows the socio-economic system of the region to develop qualitatively and safely due to the existing internal features of the economic system and the way of interaction with the external environment.

Key words: mechanisms of public management, tools, increasing the level of economic security of the region.

Постановка проблеми. Економічна безпека регіону забезпечується за допомогою спеціально підібраних (сформованих) механізмів, інструментів та важелів впливу, здатних протидіяти негативним впливам у процесі захисту регіональної соціально-економічної системи від зовнішніх та внутрішніх загроз. Розширення зон економічної депресії та поглиблення міжрегіональної диференціації при діючих механізмах управління свідчить про наявність серйозних недоліків у формуванні механізмів безпеки та вирішенні органами влади проблем, що накопилися на всіх рівнях економіки. Особливості розвитку національної економіки та її регіонів в епоху технологічного прогресу та масового використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, нестабільності зовнішнього середовища, волатильності ринків та нестійкої регіональної динаміки потребують глибшого наукового осмислення та детального аналізу механізмів економічної безпеки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка таких механізмів має спиратися на якісну, достовірну та своєчасну інформацію про процеси, що відбуваються, що дозволить забезпечити більш високу швидкість реагування на зміни в ринковому середовищі, врахувати фактори гальмування регіональної економіки та вирішити назрілі проблеми безпеки. У спеціальній літературі під терміном «механізм» розуміють безліч взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, які рухають об'єкт. Важливим завданням для механізму є передача руху та перетворення енергії об'єкта, де визначеність (вектор) руху досягається належним попарним

сполук його частин (Кривов'язюк І. В., Кульман А., Власюк О. та ін.).

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні сутності та змісту механізмів публічного управління та інструментів підвищення рівня економічної безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відштовхуючись від технічного визначення механізму, розглянемо сферу застосування та трансформацію поняття «механізм» стосовно галузі економічних та управлінських наук. Алгоритм роботи централізованого механізму визначає головний елемент системи – «центр», який формує та регулює загальні закони (закономірності) та вектори розвитку економіки. Центр здійснює функції керуючих впливів у вигляді примусу та (або) заохочення економічних суб'єктів, відстежує результат виконання, що вимірюється кількісними та якісними показниками розвитку об'єкта. Особливістю централізованого механізму є:

- збереження традиційних (усталених) і законів функціонування економіки;
- домінуюча ролб центру (держави), який взяв він регулюючу функцію і роль організатора у здійсненні господарської діяльності;
- у відсутності соціальної спрямованості, тобто не враховуються існуючі та постійно мінливі інтереси економічних суб'єктів;
- оптимальної працездатності за умови стабільності та визначеності (упорядкованості). Управлінський механізм у жорсткій адміністративно-командній економіці не в змозі працювати в режимі високої невизначеності та швидко реагувати на зміни умов. Строго регламенто-

вана ієрархічна система управління за умов нестабільності є недієздатною і може адекватно реагувати на швидку зміну подій. Такий вид механізму може існувати лише у певних припущеннях чи обмеженнях.

Широкої популярності термін «механізм» набуває в ринковій економіці при описі різних соціальних і виробничих процесів у їх взаємодії. Надалі це мало істотний вплив на неоднозначність розуміння сутності та принципів роботи економічного механізму. Плутанина, що склалася, у визначеннях на практиці призводить до досить серйозних ускладнень, які не вирішують накопичені проблеми, а тільки посилюють їх. У сучасній економіці найчастіше термін «механізм» асоціюється з такими поняттями, як «механізм розвитку національної економіки», «фінансовий механізм», «механізм соціально-економічного розвитку», «механізм управління» та ін. Під механізмом розуміють або сукупність станів системи, або певний елемент структури системи, який грає домінуючу роль її функціонуванні та розвитку. Складність та неоднозначність трактування даного терміну робить актуальним розробку простого у застосуванні категорії «економічний механізм» як на рівні національної економіки, так і на рівні регіонів в умовах динамічного зовнішнього середовища.

У світовій науці сформувався два основних напрямки (течії) у теорії економічних механізмів. Перший напрямок пов'язаний з іменами лауреатів Нобелівської премії з економіки за 2007 рік Л. Гурвіца (Hurwicz, 1979), Р. Майерсона (Myerson, 1979) та Е. Маскіна (Maskin, 1979), присудженої за «основний внесок у теорію економічних механізмів». Другий напрямок пов'язаний з ім'ям А. Кульмана, який представляє французьку економічну школу. Вчений в 1993 випустив свою відому роботу під назвою «Економічні механізми» (Кульман, 2003). Основоположником концепції економічного механізму по праву вважається Л. Гурвіц, який визначив поняття механізму та «умови сумісності стимулів» («incentive compatibility»), виявив основні напрямки дослідження механізмів, наголосивши на важливості децентралізованих механізмів (Hurwicz, 1979). Ідеї Л. Гурвіца були застосовані і надалі розвинені Р. Майерсоном (Myerson, 1979) та Е. Маскіним (Maskin, 1979). Запропонована Л. Гурвіцем власне формулювання «механізму» включає три стадії взаємодії «центру» із суб'єктами. Перша стадія у тому, кожен суб'єкт у приватному порядку направляє «центру» повідомлення. Центр обчислює можливий результат, отримавши всі повідомлення: $Y = f(m_1, \dots, t)$. У заключній, третій стадії «центр»

оголошує результат Y і при необхідності втілює його в життя (Hurwicz, 1979).

Сутність запропонованих децентралізованих (інформаційних) механізмів полягає у визначенні певної послідовності взаємодії суб'єктів економіки та центру, де ключовим показником ефективності механізму є умови сумісності стимулів його учасників. Такий підхід враховує роль інформації, що визначає міру поінформованості економічних суб'єктів. Концепція асиметричності інформації означає, що різні знання учасників ринкових відносин про якісні характеристики товарів та кількісні параметри їх пропозиції на ринках не дозволяють встановити економічну рівновагу, рівноважні ціни та привести ринки до рівноважного стану (Hurwicz, 1979). Введення такої умови як узгодженість інтересів учасників служить певним гарантом досягнення поставлених цілей і характеризує механізм як процес взаємодії суб'єктів економіки. У роботі Р. Майерсона про оптимальні аукціони (Myerson, 1981) приділяється велика увага інформаційної складової ринків, де аналізується обрана гравцями тактика поведінки, яка визначається всіма учасниками за різних взаємодій. Такий ланцюг зв'язків учасників і визначає сутність механізму, який дозволяє отримати максимально повну інформацію про економічних суб'єктів. Е. Маскін запропонував звані «поставлені» механізми, які забезпечують повніше розкриття інформації, що у розпорядженні економічних суб'єктів (Maskin, 1999). Під механізмами маються на увазі інститути, які обмінюються інформацією та здійснюють координацію взаємодій економічних суб'єктів. Отже, за функціонування економічних механізмів відповідають безпосередньо інститути. Відповідно до уявлень вчених, взаємодії між економічними суб'єктами визначаються як стратегічна гра, а саму модель гри вони називають механізмом. Гра передбачає опис того, як можуть діяти гравці в економіці та до чого приведе будь-який набір їхніх дій. Досягнення мети забезпечується завдяки функціонуванню спеціально підібраних механізмів.

Розглянутий вид механізмів визначають як інформаційний чи децентралізований. Структура такого механізму представлена у вигляді керуючого центру, якому відводиться роль незалежного організатора, який контролює встановлені правила гри на ринку з урахуванням інтересів усіх учасників – економічних суб'єктів. Способи та методи взаємодій суб'єктів економіки чітко не визначені, але мають швидше мотиваційний характер, оскільки основна мета полягає у узгодженні та реалізації інтересів всіх суб'єктів.

Таке уявлення про економічні механізми, на думку І. В. Кривов'язюка (Кривов'язюк, 2013, с. 3), є абстрактним, оскільки під питанням залишається поняття «центру» та принципи поєднання економічних суб'єктів, які не визначені. Автор справедливо зазначає, що методологічна неточність формулювання Л. Гурвіцем поняття «центр» полягає в тому, що саме він надає руху економічному механізму. При цьому дослідник вважає, що економічний механізм, званий грою за Л. Гурвіцем, правильніше кваліфікувати як процес. Децентралізований механізм взаємодії обмежується сферою інтересів лише економічних суб'єктів, залишаючи поза інтереси центру у реалізації наперед визначеної мети, до якої економічна система прагне самостійно. Спосіб координації суспільної діяльності формується стихійно (хаотично), інформація визначається через певні сигнали, що регулюють економічні процеси. Децентралізований механізм є гнучким і має високу адаптивність до змінних умов, але не здатний самостійно врегулювати великі соціально-економічні проблеми та загрози. А такий вид механізму, як і централізований, може існувати лише у певних припущеннях чи обмеженнях, що значно звужує межі предмета дослідження. Перейдемо до розгляду другого підходу теорії економічних механізмів, представником якого є А. Кульман. На думку французького дослідника, економічний механізм – це певна послідовність взаємопов'язаних економічних явищ, які мають об'єктивний характер (Кульман, 2003, с. 13). Алгоритм роботи економічного механізму, на думку І. В. Кривов'язюка, «полягає в тому, що вихідне явище викликає ланцюгову реакцію взаємодій з іншими явищами без будь-яких додаткових впливів» (Кривов'язюк, 2013, с. 5). Слід зазначити, що об'єктивний характер відносин складається між економічними явищами, а чи не громадськими інститутами. У своїй роботі А. Кульман виділяє економічні механізми та інститути, що регламентують суспільні відносини та культуру поведінки, які нормативно закріплюють певні види соціальної взаємодії та роблять їх обов'язковими для всіх членів соціальної групи чи суспільства. Основна мета громадських інститутів – досягнення стабільності у ході розвитку соціально-економічної системи. Інституційні умови всіх рівнях влади визначаються нормативно-правовою базою регулювання громадських відносин і формуються спеціальною групою інтересів. Усе це А. Кульман об'єднує одне поняття – «економічний режим». У зв'язку з цим автор справедливо наголошує

на ймовірності впливу зовнішніх факторів на процеси функціонування економічних механізмів, які в залежності від їх особливостей можуть надавати як позитивний, так і негативний вплив. Аналіз ймовірності впливу факторів докілька сприяє розумінню специфіки явищ, які виникають у певних умовах та під впливом різних сигналів у рамках економічних механізмів. З погляду запропонованої А. Кульманом класифікації економічних механізмів за принципом на економічні явища, можна назвати механізми відкритого і закритого типу. До закритого типу належать механізми, внаслідок дії яких відбувається відтворення вихідного економічного явища у різних масштабах. А результатом економічних механізмів відкритого типу є нове, відмінне від вихідного, економічне явище (Кульман, 2003, с. 17).

Різноманітність механізмів та їх комбінація в економічній системі свідчить про їхню взаємозалежність. Усі явища та процеси, що відбуваються в системі, взаємозумовлені. При зміні хоча б одного параметра в системі спрацює ланцюгова реакція для інших змінних, які будуть змінюватися нерівномірно та з урахуванням тимчасового інтервалу. Тоді структура системи видозмінюватиметься по-різному, тобто в залежності від часу і від інтенсивності імпульсів. Тому функціональний або вид механізму, що саморозвивається може існувати лише у певних припущеннях чи обмеженнях.

На сьогоднішній день розглянуті підходи до виявлення сутності та змісту економічних механізмів доповнюються ще декількома розробками вітчизняних вчених. Особливість одного з таких підходів полягає в комбінації кількох існуючих підходів: це децентралізований (інформаційний підхід) та саморозвивається (функціональний підхід). Запропонований О. Власюком кібернетичний підхід є розвитком структурного підходу (Власюк, 2008). Особливістю підходу є побудова ієрархії механізмів економіки та виділення трьох їх основних типів: економічний, господарський і механізм управління. Підхід дозволяє сформулювати формалізовану модель механізмів економіки (Власюк, 2008). Цілим рядом авторів під механізмом розуміється процес управління економічною системою та її ресурсами. Щоб розібратися у проблемі виявлення сутності та застосування економічних механізмів, І. В. Кривов'язюк пропонує поняття «механізм» співвіднести з процесом, тобто за допомогою методології процесного підходу розглянути економічний механізм. Для розуміння властивостей та особливостей будови механізму автор

звертається до методології структурного аналізу та проектування систем SADT (Structured Analysis and Design Technique), що дозволяє теоретично описати функціонування широкого загалу систем. Існує два основних напрямки SA-моделювання (Structured Analysis-моделювання), але найчастіше вчені вдаються до методології IDEF0 (функціональне моделювання), яка в 1993 прийнята як федеральний стандарт США. Функціональна модель SADT відображає функціональну структуру об'єкта, де процес представляється у вигляді прямокутника (блоку) та інтерфейсних дуг із функціями поза системою. В основі методології IDEF0 лежать такі основні принципи: функціональний блок перетворює входи-виходи; управління обмежує чи наказує умови виконання перетворень; механізми здійснюють перетворення.

Згідно з методологією IDEF0, процес представляється у вигляді функціонального блоку, що перетворює входи процесів у виходи, які за наявності необхідних механізмів виконуються в умовах керованості. У такому разі механізм є сукупність ресурсів, які забезпечують реалізацію функції процесу з допомогою управління, отже механізм одна із основних елементів процесу. З методології процесного підходу, І. В. Кривов'язук визначив механізм як «сукупність ресурсів економічного процесу та способів їх з'єднання» (Кривов'язук, 2013). Автор аргументовано наводить відмінні риси економічного механізму: механізм не може існувати самостійно, тому що виконує лише процесні функції; механізм знерухомлений і потребує управління, оскільки є керованою одиницею процесу; послідовне з'єднання механізму з керуванням запускає внутрішній зміст процесу. Дотримуючись логіки процесного підходу, можна стверджувати, що базова модель механізму забезпечення економічної безпеки регіону є процес, що надає імпульс, спонукає суб'єктів до об'єднання економічних ресурсів задля досягнення поставленої мети.

Для побудови базової моделі механізму підвищення економічної безпеки регіону необхідно виконати певну послідовність дій:

- визначення та аналіз входів процесу, що являють собою сукупність ресурсів, що залучаються до процесу;
- аналіз виходів із процесу, тобто складу інструментів, їх характеристик, призначення, економічної ефективності тощо;
- розробка процедур управління процесом: стратегії, програми, документи, що регламентують, інструкції тощо;
- визначення інструментів, що забезпечують реалізацію процесу.

Структура механізму забезпечення економічної безпеки регіону включає у якості елементів як залучені ресурси, так і методи їх з'єднання, способи розподілу і використання, систему правил і норм, що регламентують процедури, тощо. Таким чином, механізм забезпечення економічної безпеки регіону можна розглядати як сукупність ресурсів, а також форм, методів, інструментів і важелів впливу на процеси, що протікають в регіоні, що дозволяють знизити або нейтралізувати вплив негативних факторів, що впливають на розвиток економіки, вирішувати накопичені інституційні, економічні та інші проблеми (рис. 1).

На нашу думку, для підвищення рівня економічної безпеки регіону необхідно враховувати дію двох типів механізмів: самоорганізаційного та організаційного. Механізм самоорганізації не потребує мети, оскільки проявляється як певний ефект локальних взаємодій між елементами системи, без будь-яких управляючих команд. На відміну від організаційного механізму, де якісні зміни є результатом впливу навколишнього середовища, наприклад – керуючого суб'єкта, тоді йдеться про процес організації. Керуючий «центр» не створює механізм економічного захисту, а лише вибирає оптимальний його вигляд, визначаючи найбільш стійкі зв'язки в регіональній економічній системі для надання

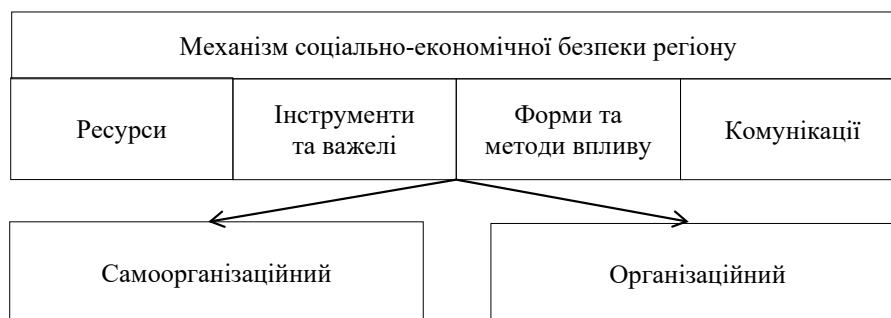

Рис. 1. Структура механізму забезпечення економічної безпеки регіону

їм певного імпульсу (інформаційного сигналу), здатного впливати або змінювати перебіг процесу у напрямку змін у регіональній системі. Процес самоорганізації відбувається у складній нелінійній системі довільно, і це залежить від внутрішніх властивостей соціально-економічної системи регіону.

Алгоритм роботи механізму самоорганізації здійснюється колективною поведінкою та взаємодією його учасників, при цьому керуюча роль центру полягає лише в координуючій функції, яка підтримує природний та об'єктивний характер розвитку відносин учасників економічної діяльності. Іншими словами, створюється певний набір можливих варіантів соціальної дії, що зумовлює їх вибір відповідно до прийнятих соціально-економічних норм у регіональному середовищі. Для складноорганізованих регіональних економічних систем постійна мінливість є природним станом (закономірністю) як наслідок, конструктивним механізмом самоорганізації. При цьому впорядкування соціально-економічної структури відбувається за рахунок одночасної дії її внутрішніх можливостей та зовнішніх впливів, що стимулюють процес «спонтанної» самоорганізації (самооруйнування). Внаслідок цього велика різноманітність внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) зв'язків, вимагає управління, завдяки якому здійснюється послідовна координація елементів і частин економічної системи, а їх взаємодія спрямована на вирішення завдань, що накопичилися в економіці на державному і регіональному рівнях.

Висновки. Таким чином, системно-самоорганізаційний підхід виступає як методологічна основа формування механізму забезпечення економічної безпеки регіону, що дозволяє якісно та безпечно розвиватися соціально-економічній

системі регіону за рахунок існуючих внутрішніх особливостей економічної системи та способу взаємодії із зовнішнім середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: ———

1. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.
2. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2013. 456 с.
3. Кульман А. Економічні механізми: [Пер. з франц.] К.: Прогрес, 2003. 296 с.
4. Hurwicz L., Myerson R., Maskin E. Implementation and Strong Nash Equilibrium. *Aggregate and Revelation of Preferences*, North Holland, 1979. P. 433–440.
5. Maskin, E. Nash equilibrium and welfare optimality. *Review of Economic Studie.* 1999. Vol. 66, No. 1. P. 23–38.
6. Myerson, R. Optimal auction design. *Mathematics of Operations Research.* 1981. Vol. 6, No. 1. P. 58–73.

REFERENCES: ———

1. Vlasyuk, O. (2008). Theory and practice of economic security in the system of economic science, Nats. in-t problem mizhnarodnoyi bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Kryvyovyyazyuk, I. V. (2013). Economic diagnosis: teaching. manual Tsul, Kyiv, Ukraine.
3. Kulman, A. (2003). Economic mechanisms, Progress Kyiv, Ukraine.
4. Hurwicz, L., Myerson, R., Maskin, E. (1979). Implementation and Strong Nash Equilibrium. *Aggregate and Revelation of Preferences*, North Holland.
5. Maskin, E. (1999). Nash equilibrium and welfare optimality. *Review of Economic Studie.* Vol. 66, No. 1. pp. 23–38.
6. Myerson, R. (1981). Optimal auction design. *Mathematics of Operations Research.* Vol. 6, No. 1. pp. 58–73.